

Wartości, którymi kierują się dzisiejsi studenci (na przykładzie Uniwersytetu Wrocławskiego)

Jolanta Kędzior
Uniwersytet Wrocławski

Streszczenie: W artykule zaprezentowano wartości, którymi kierują się wybrani studenci Uniwersytetu Wrocławskiego. Prezentowane analizy zostały oparte na rezultatach badania ankietowego, które przeprowadzono wśród studentów dwóch kierunków studiów. Analiza uzyskanych danych uwzględnia m.in.: najważniejsze i najmniej ważne wartości w ich życiu, źródła poszukiwań istotnych wartości, cele życiowe, nastawienie do konsumpcji.

Słowa kluczowe: studenci, wartości

Ken Wilber uważa, że „jesteśmy w punkcie, w którym mentalny, racjonalny, industrialny światopogląd pogrąża się w poważnych problemach tkwiących w jego własnej strukturze. Natknęliśmy się na własne ograniczenia”¹. Liberalne państwo zamiast moralnego konsensusu proponuje system praw i strzegących go instytucji. Nie wymaga od ludzi szczególnych cnót, lecz racjonalnego działania i przestrzegania praw w ich własnym interesie. Celem jest uzyskanie dobrostanu społecznego, związanego z optymalnym wytwarzaniem i dystrybucją dóbr. Pomiędzy prawdą, sprawiedliwością a skutecznością zachodzi rodzaj sprzężenia zwrotnego. Według Jeana-François Lyotarda wzmacnianie skuteczności zwiększa szanse na sprawiedliwość i na rację. Tym bardziej jesteśmy skuteczni, im lepszą wiedzą naukową dysponujemy i im więcej mamy władzy do podejmowania decyzji. Stąd też, jego zdaniem, ponowoczesne społeczeństwo koncentruje się na pozyskiwaniu, przetwarzaniu i operacjonalizowaniu informacji i wiedzy, które służą dziś przyrostowi mocy i władzy².

1 K. Wilber, *Krótką historia wszystkiego*, Warszawa 2007, s. 91.

2 J. F. Lyotard, *Kondycja ponowoczesna. Raport o stanie wiedzy*, Warszawa 1997, s. 132.

Podzielam stanowisko Małgorzaty Boguni-Borowskiej, która pisze:

Spółczesność to zarówno „communitas”, jak i „societas”. Wspólnota „communitas” wyraża wartości, czyli wszystko to, co łączy ludzi w wymiarze symbolicznym i kulturowym. Natomiast „societas” wyraża się w strukturze i instytucjach, czyli wszystkim tym, co spaja ludzi i organizuje im życie w wymiarze formalnym³.

Dalej Autorka dodaje: „Dla efektywności i trwałości «societas» społeczeństwo musi być oparte na solidnych fundamentach «communitas». Te dwa jego wymiary są immanentne i łączne”⁴.

Gdy wspólnoty są słabe lub ich brakuje, wzrasta poczucie braku bezpieczeństwa, szczególnie w obliczu zmian społecznych.

Problem dostrzegania i realizacji wartości jest jednym z najbardziej istotnych współczesnych dylematów stojących przed współczesnym człowiekiem. Dla niektórych oznacza to rozstawanie się z tradycyjnymi wartościami, w związku ze zmianami społecznymi i obyczajowymi. Dla innych problem ten dotyczy przede wszystkim niewiary i zwątpienia w realność jakichkolwiek wzniesionych ideałów. Ludzie kwestionują istnienie i znaczenie uniwersalnych i ponadczasowych wartości, ale jednocześnie odczuwają ich brak. Często dochodzi do rozbieżności między tym, co wynika z subiektywnego doświadczenia człowieka, a tym, co głoszą wartości wyobrażane. Bywa, że wartości wyniesione z domu rodzinnego są rozbieżne z wartościami wpajnymi przez grupę rówieśników lub media. Życie wśród niedających się uzgodnić wartości może być bardzo skomplikowane i stresujące⁵.

Nawiązując się do problematyki zmiany społecznej, przywołam celną konstatację Janusza Mariańskiego:

Wartości i normy moralne ulegają bardzo gwałtownym i dynamicznym zmianom, połączonym niekiedy z próbami wykreowania nowych wartości i nowej ich hierarchizacji. Nie można wykluczyć procesu tworzenia się nowych wartości moralnych, lepiej przystosowanych do zmieniającego się kontekstu społeczno-kulturowego⁶.

Sądzę, iż można było antycypować, że wśród badanych przeze mnie studentów, pełniących rozmaite dorosłe role, funkcjonujących w nowym środowisku, takie procesy da się zarejestrować.

Najprościej rzecz ujmując, wartości są przedmiotem ludzkich dążeń, obiektami, którym ludzie nadają znaczenie i ważność. Normy zaś są sposobami realizacji wartości, mają charakter swoistych „drogowskazów” w podejmowaniu wyborów etycznych. Dlatego tak ważne jest zakorzenienie ludzi we wspólnotach, które, kształtując wartości społeczne traktowane jako cnoty, przygotowują

3 M. Bogunia-Borowska, *Życie w dobrym społeczeństwie. Wartości jako fundament dobrego społeczeństwa*, [w:] *Fundamenty dobrego społeczeństwa. Wartości*, red. M. Bogunia-Borowska, Kraków 2015, s. 17.

4 Tamże, s. 20.

5 J. Kędzior, *Wartości jako podstawa orientacji działania społecznego*, [w:] *Wartości społeczne w służbie publicznej*, red. L. Dziewięcka-Bokuń, J. Kędzior, Toruń 2009, s. 230.

6 J. Mariański, *Moralność w kontekście społecznym*, Kraków 2014, s. 20.

osoby do partycypacji w strukturach i instytucjach. Mirosława Wawrzak-Chodaczek słusznie zauważa:

Dzięki interakcjom społecznym jednostka poznaje normy postępowania moralnego, lecz także może się zdarzyć, że inni oceniają jej zachowanie. Istotne jest tutaj, aby standard moralny grupy [...] był zgodny z normami szerszego środowiska społecznego⁷.

Przedstawię krótko wybrane określenia wartości i ich klasyfikacje, które były przydatne w przygotowaniu i realizacji badań własnych. Według Mieczysława Łobockiego wartość to „wszystko, co uchodzi za ważne i cenne dla jednostki i społeczeństwa oraz jest [...] godne pożądania, co łączy się z pozytywnymi przeżyciami i stanowi jednocześnie cel dążeń ludzkich”⁸. Społeczno-kulturowe korzenie i konteksty wartości dobrze ilustruje pogląd Edmunda Wnuka-Lipińskiego, że wartości to „ugruntowane w tradycji kulturowej pożądane stany bycia społecznego jednostki, grup i całych społeczeństw”⁹. Również Janusz Mariański przytacza szerokie ujęcie tego zagadnienia. Pisze on, że w definicjach socjologicznych wartości można traktować jako

przedmioty lub przekonania o nienormatywnym charakterze, determinujące względnie podobne przeżycia psychiczne i działania jednostek jako grup społecznych; przekonania rozpowszechnione w grupie społecznej, określające godne pożądania sądy i zachowania członków grupy; przekonania określające godne pożądania cechy poszczególnych grup społecznych lub społeczeństwa jako całości¹⁰.

Na potrzeby rozpatrywanego problemu badawczego, dotyczącego wartości, jakimi kierują się dzisiejsi studenci, wybrałam klasyczną definicję autorstwa Milтона Rokeacha. W jego ujęciu wartości tworzą hierarchiczny system będący „trwałą organizacją przekonań o preferowanych sposobach postępowania lub ostatecznych stanach egzystencji, uporządkowanych według względnej ważności”¹¹. Są to elementy systemu przekonań jednostki, posiadające specyficzne cechy, pozwalające na odróżnienie ich od ogółu przekonań; to pewne standardy kierujące ludzką aktywnością¹².

7 M. Wawrzak-Chodaczek, *Wartości uniwersalne w komunikacji interpersonalnej*, [w:] *Wartości w komunikowaniu*, red. M. Wawrzak-Chodaczek, Toruń 2009, s. 27. O wartościach w procesie wychowania można czytać m.in. w następujących publikacjach: D. A. Michałowska, *Wartości w świecie edukacji na początku XXI wieku*, Poznań 2013; S. Kunowski, *Wartości w procesie wychowania*, Kraków 2003; M. Łobocki, *Teoria wychowania w zarysie*, Kraków 2003; M. J. Szymański, *Młodzież wobec wartości. Próba diagnozy*, Warszawa 2000; *Wartości w rodzinie. Ciągłość i zmiana*, red. W. Muszyński, Toruń 2010; J. Gajda, *Wartości w życiu i edukacji człowieka*, Toruń 2013; *Wartości w teorii i praktyce edukacyjnej*, red. I. Adamek, Z. Szarota, E. Zmijewska, Kraków 2013; A. Zawada, *Aspiracje życiowe młodzieży w środowisku kulturowo zróżnicowanym*, Kraków–Katowice 2013.

8 M. Łobocki, dz. cyt., s. 96.

9 E. Wnuk-Lipiński, *Granice wolności. Pamiętnik polskiej transformacji*, Warszawa 2003, s. 21.

10 J. Mariański, *Socjologia moralności*, Lublin 2006, s. 338–339.

11 M. Rokeach, *The nature of human values*, New York 1973, s. 5. Za: B. Wojciszke, *Człowiek wśród ludzi. Zarys psychologii społecznej*, Warszawa 2006, s. 178 i nast.

12 Tamże.

Zaletą pracy Rokeacha jest wyróżnienie dwóch podstawowych grup wartości, na podstawie których opracował skale do ich badania, które częściowo uwzględniałam w swoim projekcie.

1. Wartości ostateczne (autoteliczne) – ponadsytuacyjne cele ludzkiego życia, zajmujące najważniejsze miejsce w hierarchii wartości; ich realizacja jest dobrem samym w sobie. Mieszczą się tu:

- a) wartości osobiste,
- b) wartości społeczne.

Wśród wartości ostatecznych Autor umieścił: bezpieczeństwo narodowe, bezpieczeństwo rodziny, dojrzałą miłość, dostatnie życie, mądrość, poczucie dokonania, poczucie własnej godności, pokój na świecie, prawdziwą przyjaźń, przyjemność, równowagę wewnętrzną, równość, szczęście, świat piękna, uznanie społeczne, wolność, zbawienie, życie pełne wrażeń.

2. Wartości instrumentalne (podstawowe) – ogólne sposoby postępowania, które służą wykonywaniu celów wyższych:

- a) wartości moralne,
- b) wartości kompetencyjne.

Określenia wartości tej grupy mają charakter zwykle przymiotnikowy, rzadziej rzeczownikowy. Są to np.: ambitny, o szerokich horyzontach, intelektualista, logiczny, uzdolniony, niezależny, obdarzony wyobraźnią, kochający, odpowiedzialny, odważny, opanowany, pogodny, pomocny, posłuszny, uczciwy, uprzejmy, wybaczący, czysty¹³.

Wartości mają następujące funkcje:

- spełniają rolę kryterium (standardu) wyboru dążeń ogólnospołecznych,
- funkcjonują jako standard integracji jednostki ze społeczeństwem,
- funkcjonują jako standard wyboru indywidualnej drogi życia w ramach określonego społeczeństwa,
- różnicują społeczną sferę osobowości ludzkiej, a tym samym różnicują dążenia ludzi¹⁴.

W przywołanej przeze mnie wcześniej pracy zbiorowej, zatytułowanej *Fundamenty dobrego społeczeństwa. Wartości*, wybitni polscy socjologowie do zbioru fundamentalnych cnót społecznych zaliczyli: godność, lojalność, miłość, odpowiedzialność, pracowitość, prawość, przyjaźń, przyzwoitość, solidarność, sprawiedliwość, szacunek, uczciwość, wolność, wrażliwość, współpracę, zaufanie i życzliwość. Uważam, że są one szczególnie potrzebne w obliczu

¹³ Tamże.

¹⁴ C. Matuszewicz, *Psychologia wartości*, Warszawa-Poznań 1975, s. 41-42.

zachodzącej w Polsce zmiany społecznej¹⁵ i wynikających z niej wyzwań. Stanowią również tło dla rozważań podjętych przeze mnie w tym tekście.

Krystyna Szafraniec słusznie zauważa, że młodzi Polacy dorastają „na pograniczu różnych społecznych i kulturowych światów, a bycie «między» stwarza nową jakość [...], ożywia społeczeństwo, kulturę, nie pozwala na dogmatyczne widzenie świata, uczy perspektywy «innego»”. Autorka dodaje, że stanowi to

pretekst do dociekań nad zmiennością i wielowymiarowością własnego Ja. Na pograniczach indywidualne doświadczenia zawsze przeplatają się z cudzymi, nie zawsze mieszcząc się w utartych czy narzucanych wzorach i schematach myślenia. Takie pogranicza należy postrzegać jako miejsca sprzyjające krytycznej analizie, jako potencjalne źródła eksperymentowania, kreatywności i pobudzania inicjatywy¹⁶,

także w obszarze wartości, którymi zajęłam się w tym artykule. Warto pamiętać, że przez naukowców czy polityków „młodzież traktowana jest jako naturalny rezerwuuar innowacyjności i zmiany¹⁷”.

Najbardziej aktualnym punktem odniesienia dla mojego projektu badawczego był raport zatytułowany „Co poza rodziną i zdrowiem? System wartości Polaków 2016¹⁸” przygotowany przez Polskie Towarzystwo Badaczy Rynku i Opinii.

Zdecydowana większość (ok. 66%) mieszkańców kraju, za najważniejszą wartość w swoim życiu uważała zdrowie. Niewiele mniej osób przypisało duże lub bardzo duże znaczenie takim wartościom jak patriotyzm i dobro ojczyzny oraz wiara religijna, a także własne zainteresowania i hobby. Podobne odsetki odnotowano również w przypadku wykształcenia i dążenia do wiedzy oraz wolności głoszenia własnych poglądów. Bardzo znaczący odsetek osób jako najważniejszą w hierarchii wartość wskazał rodzinę i szczęście rodzinne (ok. 23%). Pozostałe wartości pojawiały się w deklaracjach znacznie rzadziej. Miłość jako najważniejszą wartość wskazało 3% osób; pracę zawodową, pieniądze oraz poczucie stabilizacji jedynie ok. 1%.

Niemal wszyscy uznali, że zdrowie, rodzina i szczęście rodzinne oraz uczciwość mają dla nich duże znaczenie (dla niektórych bardzo duże). Około 90% Polaków przypisało również duże znaczenie: poczuciu stabilizacji, poczu-

15 Wyjaśnienie terminu *zmiana społeczna*, w oparciu o propozycje autorstwa Piotra Sztompki, zawarłyśmy ze Współredaktorkami we *Wstępie* do niniejszego zbioru tekstów. Zob. P. Sztompka, *Socjologia zmian społecznych*, Kraków 2005; P. Sztompka, *Socjologia. Analiza społeczeństwa*, Kraków 2012. Nieco inaczej ujmowana zmiana społeczna była uwzględniona przez Wiktora Sawczuka w jego książce zatytułowanej *Wartości preferowane przez studentów w okresie transformacji ustrojowej*, Olsztyn 2000.

16 K. Szafraniec, *Wprowadzenie*, [w:] K. Szafraniec, *Młodzi 2011*, red. M. Boni, Warszawa 2011, s. 12.

17 Tamże, s. 13.

18 II edycja „Badania spójności społecznej GUS”, zrealizowana w I połowie 2015 r. Wzięło w niej udział 14 tys. osób w wieku 16 lat i więcej, zob. www.pap.pl/aktualnosci/news,435819,gus-najwazniejsze-dla-polakow-jest-zdrowie-i-rodzina.html, 24.11.2015, dostęp: 20.09.2016. Aparat statystyczny zastosowany do ujęcia systemu wartości może dać jedynie ogólny, uproszczony obraz tego złożonego zjawiska. Zdaniem analityków GUS ocena znaczenia poszczególnych wartości w życiu „nie daje pełnych podstaw do stwierdzenia, które z nich są uznawane za najważniejsze”. Poproszono więc respondentów, by kolejno wskazali trzy najważniejsze dla nich wartości.

ciu bycia przydatnym, potrzebnym, szacunkowi u innych ludzi, miłości oraz sprawności fizycznej. Relatywnie rzadko duże lub bardzo duże znaczenie przypisywano natomiast życiu pełnemu przygód i wrażeń, rozrywce oraz karierze (odpowiednio po ok. 32%, 35% i 39%).

Analitycy GUS napisali, że trzeba brać pod uwagę, które z uwzględnianych w badaniu wartości były najczęściej wskazywane wśród trzech najważniejszych. Ich zdaniem: „Taki sposób analizy daje możliwość uchwycenia tych, które nie są uważane za pierwsze w hierarchii, jednak mimo wszystko należą do najważniejszych w życiu ludzi”. Podobnie jak w przypadku wskazań dotyczących jednej najważniejszej wartości, wśród trzech najważniejszych z nich najczęściej pojawiały się zdrowie (ok. 89%), rodzina i szczęście rodzinne (ok. 81%) oraz miłość (ok. 20%). Prawie co piąta osoba jako jedną z trzech najważniejszych wartości wskazywała uczciwość (ok. 18%) oraz pieniądze (ok. 17%). Bardzo ważnymi wartościami dla wielu osób były również poczucie stabilizacji (ok. 16%) oraz praca zawodowa (ok. 15%). Wśród trzech najbardziej istotnych wartości wymieniana była także wiara religijna (ok. 9%). We wskazaniach trzech najważniejszych wartości w życiu, niezależnie od płci, wieku oraz miejsca zamieszkania, najczęściej pojawiały się zdrowie oraz rodzina i szczęście rodzinne.

Płeć różnicowała odpowiedzi na pytanie o trzecią najważniejszą w życiu wartość: ok. 21% kobiet wskazywało miłość, a 19,3% mężczyzn – pieniądze. Wiek wpływał na stosunek do trzeciej najistotniejszej w hierarchii wartości. W młodszych grupach badanych (16–44 lat) miłość wciąż jest na trzecim miejscu, w grupie 45–54 lata ważniejsza staje się praca zawodowa, wśród respondentów w wieku 55–74 lata na trzecie miejsce wysuwa się uczciwość, zaś wśród najstarszych – wiara religijna. Trzecia pozycja wśród najważniejszych wartości zmieniała się również ze względu na miejsce zamieszkania – w miastach powyżej 500 tys. mieszkańców była nią uczciwość (20,4% wskazań), a w średnich miastach i wsiach – miłość. Dla mieszkańców małych miast trzecią wśród najważniejszych wartości były pieniądze.

Cel i metoda badań własnych. Dobór próby

Celem prezentowanych w artykule badań było wykrycie i opisanie wartości, którymi kierują się wybrani studenci Uniwersytetu Wrocławskiego¹⁹. Zastosowałam metodę sondażu diagnostycznego z krótkim kwestionariuszem ankiety. Treści

19 Syntetyczny obraz współczesnych studentów kreśli A. Zięty w pracy *Media studenckie w Polsce. Geneza, ewolucja, rzeczywistość*, Gdańsk 2015, s. 71–83. Zob. też K. Klimkowska, A. Dudak, *Studenci pedagogiki o swoich studiach*, Białystok 2012.

zawartych w nim pytań powstały w oparciu o przedstawioną wcześniej koncepcję autorstwa Rokeacha, wyniki przytoczonego wyżej wycinkowo raportu „Co poza rodziną i zdrowiem? System wartości Polaków 2016”, a także przykłady niektórych trendów obserwowanych obecnie w polskim społeczeństwie.

Badania przeprowadziłam w październiku i listopadzie 2016 roku na próbie 150 studentów. Respondenci zostali wybrani w oparciu o zmienną, jaką stanowi kierunek studiów. Reprezentatywność próby jest stosunkowo ograniczona, gdyż znalazły się w niej tylko dwa kierunki kształcenia: pedagogika oraz dziedzictwo kultury materialnej – ochrona, promocja, gospodarowanie (kierunek w ramach studiów historycznych)²⁰. Aldona Molesztak przed kilkoma laty napisała, że „bardzo istotne jest badanie wartości, które deklarują studenci pedagogiki i to nie tylko ze względu na przygotowanie do wykonywania przez nich zawodu nauczyciela, ale również dlatego, że będą (niektórzy już są) rodzicami”²¹. To mnie zainspirowało, by uwzględnić również drugi kierunek studiów, mający niejako edukacyjno-misyjny charakter. Respondenci byli słuchaczami I oraz II roku studiów stacjonarnych. Badanie miało charakter eksploracyjny. Być może podjęty problem będzie kontynuowany w przyszłości w innych środowiskach społecznych.

Prezentacja i analiza uzyskanych wyników badań własnych

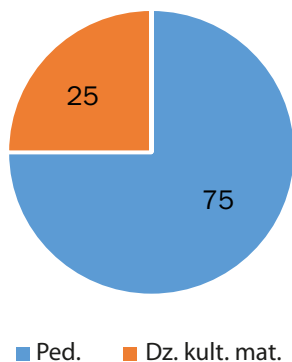
1. Struktura populacji respondentów

Napisałam wyżej, że w badaniach uczestniczyły osoby z dwóch wybranych kierunków kształcenia: *dz. kult. mat.* (50 osób) oraz *ped.* (100 osób). Wykres 1 ilustruje nierównomierny rozkład procentowy subpopulacji, ze względu na obiektywnie zdecydowanie wielką liczbę studentów pedagogiki. Aby nie uzyskać rażącej dysproporcji reprezentatywności, spośród kilkuset słuchaczy drugiego kierunku do udziału w sondażu zaprosiłam tylko setkę z nich.

20 Dalej w artykule będę posługiwała się również odpowiednimi skrótami: *ped.* oraz *dz. kult. mat.*

21 A. Molesztak, *Wartości preferowane przez studentów pedagogiki*, [w:] *Komunikacja społeczna a wartości w edukacji. Nowe znaczenia i sytuacje*, t. 1: *Humanistyczne (i inne) konteksty komunikowania „się” i „ja” w obszarze wartości wewnątrz edukacji*, red. W. J. Maliszewski, Toruń 2007, s. 119.

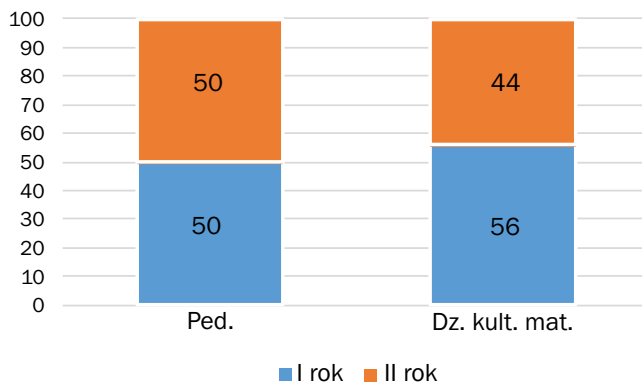
Wykres 1. Kierunek studiów – dane procentowe

Źródło: opracowanie własne.

Populacja badawcza obejmuje w przybliżeniu po połowie studentów z obu roczników kształcenia. Na *dz. kult. mat.* 56% uczestników badania było z I roku i 44% z II. Na *ped.* było dokładnie po połowie przedstawicieli obu roczników studiów. Zestawienie tych danych zawiera wykres 2.

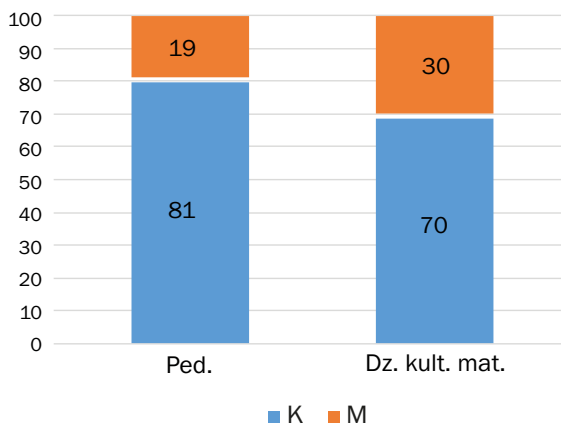
Wykres 2. Rok studiów – dane procentowe

Źródło: opracowanie własne.

Na wykresie 3 widać, że przebadana grupa jest mało zróżnicowana pod względem płci. Szczególnie pedagogika jest kierunkiem sfeminizowanym, gdyż badane kobiety stanowią tam 81% ankietowanych osób, przy 70% na *dz. kult. mat.*

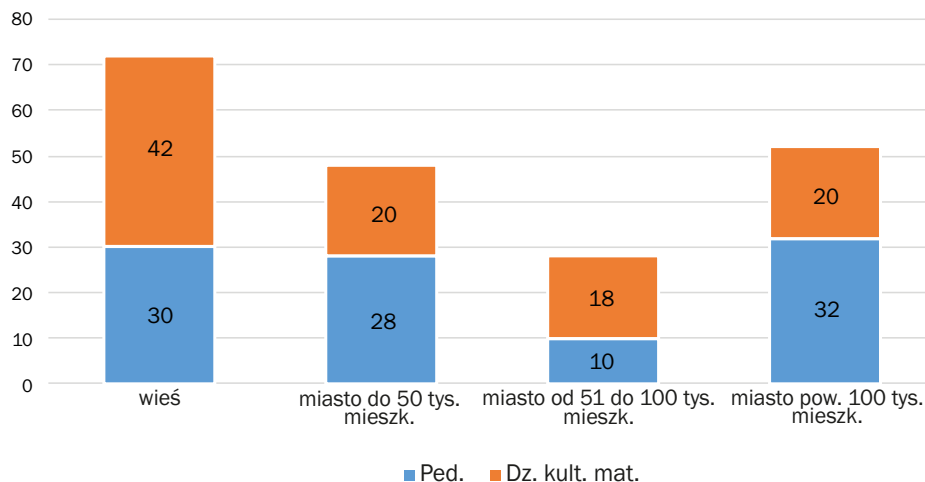
Wykres 3. Płeć studentów – dane procentowe

Źródło: opracowanie własne.

Interesujące wydawało się uwzględnienie wśród zmiennych wpływających na badane przeze mnie zagadnienie miejsca pochodzenia młodych ludzi. Obliczenia wskazują, że większość z nich wychowała się w dużych i średnich miastach. Pośrednio potwierdza to dość powszechne przekonanie o nadal występujących w naszym kraju nierównościach edukacyjnych w dostępie do wyższego wykształcenia, zwłaszcza zdobywanego na bezpłatnych studiach stacjonarnych w dobrych uczelniach. Tego zjawiska nie zredukowała potoczna ocena obu kierunków studiów wybranych do sondażu jako nienadzwyczajnie trudnych, na które mogą dostać się osoby z nieco słabszymi wynikami maturalnymi. Z uzyskanych danych (zob. wykres 4) wynika, że duża część ankietowanych pochodzi ze wsi: 30% studentów *ped.* i 42% *dz. kult. mat.* Znaczna część respondentów wychowała się jednak w dużym mieście, było to odpowiednio: 32% studentów *ped.* i 20% *dz. kult. mat.* Stosunkowo liczna jest także grupa osób zakorzeniona w średnich miastach (łącznie 28%), zaś tylko co trzeci respondent studiujący *ped.*, a co piąty *dz. kult. mat.*, pochodzi z miasta liczącego do 50 tys. mieszkańców.

Wykres 4. Wielkość miejscowości pochodzenia studentów – dane procentowe

Źródło: opracowanie własne.

Podsumowując tę część rozważań, zwrócę uwagę, że w badanej populacji wystąpiły nieproporcjonalne rozkłady uwzględnionych w kwestionariuszu cech społeczno-demograficznych respondentów, takich jak: kierunek, rok studiów, płeć, rodzaj miejscowości pochodzenia. Dlatego w niniejszym tekście zrelacjonowałam uzyskane wyniki, dotyczące wartości uznawanych przez młodych ludzi, przede wszystkim w odniesieniu do całej zbiorowości ankietowanych osób. Porównania podgrup społecznych zaprezentowałam w dalszej części tekstu wtedy, gdy wskazywały one na charakterystyczne różnice między nimi.

2. System wartości badanych osób

Analiza uzyskanych danych pozwoliła na wyodrębnienie kilku istotnych sfer wartości, które ujęto w tabelach 1 i 2. Wyniki wskazują na różne natężenie ich rangi w badanej populacji. Kierunek studiów różnicuje ankietowanych. Dla studentów *ped.* najważniejsze było kolejnych pięć wartości: szczęście rodzinne (70%), dojrzała miłość (66%), zdrowie (63%), stabilizacja materialna i dostatnie życie (43%), prawdziwa przyjaźń (42%). Na tym kierunku kształcenia, zgodnie z panującymi stereotypami kulturowymi, mężczyźni nieco częściej od kobiet wymieniali wartości materialne, a kobiety – wartości społeczne. Słuchacze *dz. kult. mat.* ustalili nieco inny porządek: szczęście rodzinne (90%), ciekawa praca, zapewniająca osobisty rozwój i satysfakcję (80%), stabilizacja

materialna, dostatnie życie (60%), równolicznie wskazane (po 54%): zdrowie oraz prawdziwa przyjaźń, a także wolność (30%). W tej subpopulacji mężczyźni częściej od kobiet zaznaczali wartości związane z patriotyzmem, z dobrem ojczyzny. Można uznać, że dla objętych sondażem osób istotne są zarówno wartości afiliacyjne (szczęście, miłość, przyjaźń), jak i orientacja na wartości budujące poczucie stabilizacji i sukcesu życiowego (ciekawa praca, kariera, uznanie, dobrobyt). Przymuszczalnie studia i uzyskane w ich wyniku wykształcenie dla części ankietowanych są drogą do osiągnięcia spodziewanych przyszłych korzyści. Zaskakujące dla tej kategorii wiekowej jest sporadyczne wręcz wybieranie z proponowanej kafeterii wartości hedonistycznych (życie barwne i pełne wrażeń).

Szczegółowe dane dla podgrup kierunków studiów zawiera poniższa tabela.

Tabela 1. Najważniejsze wartości w życiu – dane procentowe*

Wyszczególnienie wartości	Ped.	Dz. kult. mat.
Szczęście rodzinne	70	90
Dojrzała miłość	66	10
Prawdziwa przyjaźń	42	54
Ciekawa praca, zapewniająca osobisty rozwój i satysfakcję	40	80
Kariera zawodowa, zdobycie wysokiej pozycji zawodowej	10	10
Uznanie społeczne (osiągnięcie sukcesu przez osiągnięcia zawodowe, naukowe, artystyczne)	-	10
Stabilizacja materialna i dostatnie życie (dobrobyt)	43	60
Wolność (niezależność osobista, wolność wyboru)	24	30
Poczucie własnej godności	20	24
Równość (jednakowe szanse dla wszystkich)	11	-
Mądrość (dojrzałe rozumienie życia)	26	-
Wewnętrzna równowaga	7	-
Życie barwne i pełne wrażeń	1	1
Zdrowie	63	54
Uczciwość	31	20
Religijność	27	-
Patriotyzm i dobro ojczyzny	-	10
Bezpieczeństwo narodowe	-	-
Inne – tolerancja	-	10

* Ankietowani mogli zaznaczyć tylko 5 odpowiedzi.

Źródło: opracowanie własne.

Jak wynika z tabeli 2, najmniej ważnymi wartościami w życiu studentów *ped.* są: uznanie społeczne (56%), kariera zawodowa, zdobycie wysokiej pozycji zawodowej (43%) oraz religijność (43%). Słuchacze *dz. kult. mat.* zaś najniżej cenią: religijność (60%), karierę zawodową (44%) oraz wskazywane na równorzędnych pozycjach (po 30%): uznanie społeczne, wewnętrzną równowagę, a także patriotyzm i dobro ojczyzny. Zwłaszcza ten ostatni wskaźnik w ich grupie jest zaskakujący wobec wybranej drogi edukacji. Ogólnie jednak dziwi stosunkowo niska pozycja wartości związanych z dążeniem do potwierdzenia zdobytego wykształcenia i kwalifikacji zawodowych, m.in. poprzez zrobienie kariery i osiągnięcie wysokiej pozycji społecznej. Z danych niezamieszczonych w tym zestawieniu wynika, że taka tendencja wystąpiła dosyć proporcjonalnie wśród przedstawicieli obu płci i wszystkich środowisk zamieszkania, w których respondenci się wychowali.

Tabela 2. Najmniej ważne wartości w życiu – dane procentowe*

Wyszczególnienie wartości	Ped.	Dz. kult. mat.
Szczęście rodzinne	-	10
Dojrzała miłość	-	10
Prawdziwa przyjaźń	-	10
Ciekawa praca, zapewniająca osobisty rozwój i satysfakcję	-	-
Kariera zawodowa, zdobycie wysokiej pozycji zawodowej	43	44
Uznanie społeczne (osiągnięcie sukcesu przez osiągnięcia zawodowe, naukowe, artystyczne)	56	30
Stabilizacja materialna, dostatnie życie (dobrobyt)	7	-
Wolność (niezależność osobista, wolność wyboru)	-	-
Poczucie własnej godności	-	-
Równość (jednakowe szanse dla wszystkich)	7	10
Mądrość (dojrzałe rozumienie życia)	7	-
Wewnętrzna równowaga	10	30
Życie barwne i pełne wrażeń	33	-
Zdrowie	3	-
Uczciwość	-	-
Religijność	40	60
Patriotyzm i dobro ojczyzny	13	30
Bezpieczeństwo narodowe	16	10
Inne – tolerancja	-	-

* Ankietowani mogli zaznaczyć tylko 3 odpowiedzi.

Źródło: opracowanie własne.

W kwestionariuszu ankiety było również pytanie o to, gdzie studenci poszukują wartości, którymi kierują się w życiu. Zgodnie z przypuszczeniami, niezależnie od środowiska pochodzenia młodzi dorośli opierają się przede wszystkim na rodzinie (73% *ped.* i 80% *dz. kult. mat.*), a także wzorują się na przyjaciółach (odpowiednio po 33% i 30%). Dodatkowo osoby z *ped.* szukają wskazówek moralnych w religii (13%), a słuchacze *dz. kult. mat.* – w grupie towarzyskiej (10%). Sporadycznie, i tylko wśród pierwszej grupy respondentów obojga płci, wymieniano uczelnię i media.

Przeprowadzając sondaż, chciałam także dowiedzieć się, czy wartości nabyte w środowisku rodzinnym przez wrocławskich studentów mają dla nich znaczenie w obecnym, samodzielnym, dorosłym życiu²². Okazało się, że w znacznym stopniu kierują się oni nadal dążeniami moralnymi ukształtowanymi w rodzinnych domach. Dwie trzecie słuchaczy *ped.* oraz połowa z *dz. kult. mat.* stwierdziła: „są ważne, ale z biegiem czasu wyrabiam sobie swój system wartości”, zaś odpowiednio co trzecia osoba z pierwszego i co druga z drugiego kierunku uznała wręcz, że „są dla mnie najważniejsze”.

Odpowiedzi na pytanie o to, co młodzi ludzie uważają za swój życiowy cel, nie były zróżnicowane ze względu na specyfikę kształcenia. W obu podgrupach krótkie swobodne wypowiedzi były zogniskowane na ułożeniu sobie pomyślnego życia. Syntetycznie można to zobrazować jako dosyć uogólnione dążenia do bycia szczęśliwym, do założenia rodziny, do zdobycia wykształcenia i pracy, kontynuowania rozwoju osobistego. Co jakiś czas w wypowiedziach powracały wartości wybierane w początkowych pytaniach kwestionariusza, opisane przez respondentów swoimi słowami. Cytuję wybrane przykłady: „satisfakcja i spełnienie zawodowe”, „realizacja swoich pasji”, „spełnienie marzeń”, „niezależność”, „wykonywanie pracy potrzebnej ludziom”, „usamodzielnienie się”, „dobre kontakty społeczne z rodziną i przyjaciółmi”. Przy zachowaniu pewnej ostrożności można przyjąć, że słuchacze UW. są zorientowani zarówno na wartości indywidualne, emancypacyjne, jak i na wartości społeczne.

Interesowało mnie, czy systemy aksjonormatywne badanych studentów będą jakoś zobrazowane, potwierdzone deklarowanymi dążeniami do ich realizacji. Jeśli chodzi o społeczne zaangażowanie, to połowa osób z obu kierunków deklaruje zaangażowanie się w akcje charytatywne, zaś odpowiednio po 48% osób z *ped.* i 50% z *dz. kult. mat.* twierdzi, że działa społecznie w swoim środowisku.

W nawiązaniu do omówionych wcześniej wyników, w związku z orientacją ankietowanych osób na zdobycie wykształcenia i pracy, nieco zaskakująco uzyskane od nich odpowiedzi dotyczące zainteresowania nauką. Otóż tylko

22 O związku między socjalizacją a wartościami młodych dorosłych osób piszą np.: W. Płopa, *Wartości a politycy. Perspektywa młodzieży akademickiej*, Kraków 2009; J. Ciecuch, *Kształtowanie się systemu wartości. Od dzieciństwa do wczesnej dorosłości*, Stare Kościeliska 2013.

63% słuchaczy *ped.* i 72% *dz. kult. mat.* ogląda programy naukowe i popularnonaukowe, odpowiednio 65% i 44% czyta literaturę naukową i popularnonaukową. W tej części kwestionariusza dwie trzecie respondentów z pierwszego kierunku oraz jedna trzecia z drugiego zaznaczyły, że ciekawią ich odkrycia naukowe.

Dane z tabeli 3 dotyczą kolejnego aspektu omawianego zagadnienia, czyli orientacji na aktywność i samodoskonalenie. Wynika z niej, że studenci obu kierunków przede wszystkim pracują nad rozwojem swoich zdolności, szukają swoich nowych talentów – bez względu na płeć czy środowisko pochodzenia. Pewna część zawartych poniżej danych wskazuje, że niektórzy ankietowani mają jeszcze kłopot z organizacją i realizacją procesu samodzielnej nauki oraz kierowania swoim szeroko rozumianym rozwojem. Szczegółowe wyniki (tu nie pokazane) dowodzą, że było to jednak częstsze wśród osób dopiero rozpoczynających studia wyższe.

Tabela 3. Orientacja na aktywność i samodoskonalenie – dane procentowe

Wyszczególnienie	Ped.	Dz. kult. mat.
Zazwyczaj wykonuję wiele rzeczy naraz	67	80
Gdy nie mam nic do zrobienia, czuję się rozdrażniony/a	51	34
Podjęmuję się zadań, w których trzeba się wyjątkowo natrudzić	53	54
Robię to co chcę, nie myślę co inni sądzą na ten temat	53	90
Majsterkuję, szyję lub wykonuję rękodzieło	36	30
Szukam swoich nowych talentów	66	90
Pracuję nad rozwojem swoich zdolności	91	90

Źródło: opracowanie własne.

Jedno z pytań kwestionariusza dotyczyło związku wartości z konsumpcją: patriotyzmu konsumenckiego, mody, otwartości na nowości, modułowości konsumpcji. Studenci *dz. kult. mat.* deklarują świadomą, odpowiedzialną konsumpcję dóbr. Najsilniej różnicowała obie grupy respondentów odpowiedź: „zawsze sprawdzam, z jakiego kraju pochodzi kupowany produkt”: *dz. kult. mat.* – 68% odpowiedzi, przy bardzo niskim odsetku studentów *ped.* (zaledwie 17%). Wiąże się z tym „konsumencki patriotyzm”, również częściej deklarowany przez słuchaczy *dz. kult. mat.* (40%), niż *ped.* (27%). Kierowanie się modą, poszukiwanie nowości, modułowość dokonywanych zakupów były o ok. 10–15% istotniejsze dla słuchaczy *dz. kult. mat.*, niż *ped.* (zob. tabela 4). Na marginesie przytoczę trafny komentarz jednej z respondentek: „pogoń za modą rzadko jest ekonomiczna i ekologiczna”.

Tabela 4. Wartości a konsumpcja – dane procentowe

Wyszczególnienie	Ped.	Dz. kult. mat.
Zawsze sprawdzam, z jakiego kraju pochodzi kupowany produkt	17	68
Mając wybór, wybieram rzeczy wyprodukowane w Polsce	27	40
Moda jest dla mnie bardzo ważna	20	30
Kupuję rzeczy i usługi, które są nowościami	33	42
Kupuję rzeczy, które muszą pasować do tego, co już mam	46	60

Źródło: opracowanie własne.

Ostatnim wątkiem badań ankietowych była ochrona tożsamości. Udzielone odpowiedzi zestawiono w tabeli 5. Tu wskaźniki były dosyć wyrównane, na ogólnie wysokim poziomie ostrożności korzystania z mediów. Różnica między przedstawicielami obu grup dotyczyła dbałości o swoją anonimowość w Internecie, na niekorzyść studentów *ped.* wykazujących większą nonszalanckość w tej kwestii (90 do 63%). Niepokoi to tym bardziej, że są to osoby przygotowujące się m.in. do przyszłej pracy z dziećmi, u których powinny kształtować kompetencje medialne.

Tabela 5. Ochrona tożsamości – dane procentowe

Wyszczególnienie	Ped.	Dz. kult. mat.
Unikam przekazywania swoich danych przez Internet	79	70
Kontroluję swoje wypowiedzi w Internecie	87	90
Długo się zastanawiam, czy warto coś lajkować bądź przelać znajomym	87	90
Dbam o swoją anonimowość w Internecie	63	90
Obawiam się przekazywania poufnych informacji przez telefon	85	80

Źródło: opracowanie własne.

Zakończenie

Zaprezentowane w tym artykule wyniki sondażu mogą być zbieżne z rezultatami innych badań dotyczących systemów wartości młodych Polaków. Chociaż od pewnego czasu studia są coraz mniej elitarne, warto pamiętać, że studenci są grupą nadreprezentatywną w stosunku do całego społeczeństwa, dlatego uzyskane tu wskaźniki nie powinny być pochopnie uogólniane. Ewentualną generalizację wniosków ogranicza ponadto specyfika społeczno-demograficzna uczestników badań.

Mimo tych zastrzeżeń sędzę, że przedstawione pokrótce rezultaty mają określoną wartość poznawczą. Przede wszystkim pokazują, że ankietowani studenci mają dosyć skryształizowane i ugruntowane systemy wartości, którymi kierują się w życiu. Ich hierarchie moralne są przybliżone do dominujących w polskim społeczeństwie, co pośrednio potwierdza skuteczność niegdysiejszej socjalizacji w różnych wspólnotach, strukturach oraz instytucjach. Można uznać, że są oni gotowi funkcjonować zarówno w przestrzeni *communitas*, jak i *societas*. Systemy wartości badanych ludzi są zakorzenione w środowiskach pochodzenia, jak też wskazują na emancypowanie się od niegdysiejszych wpływów znaczących dorosłych. W populacji badawczej zarejestrowałam refleksje moralne dotyczące zmierzania zarówno w kierunku indywidualizacji, jak i wartości wspólnotowych.

Niepokojące jest, że pomimo dokonującej się obecnie zmiany społecznej (w niektórych dziedzinach życia zbiorowego mającej groźny, destrukcyjny charakter), część słuchaczy UW r. zdaje się być nieświadoma przyczyn, przejawów i skutków tych przeobrażeń – także dla ich obecnego i przyszłego życia. Ich dążenia zogniskowane są na wartościach związanych z kręgiem rodzinnym i przyjacielskim²³. Towarzyszy temu sytuowanie na szczycie hierarchii takich tradycyjnych wartości, jak rodzina, religia, naród. Nie straciła na aktualności chęć stabilizacji, osiągnięcia dobrobytu, szczęśliwej, a przynajmniej spokojnej, egzystencji bez większych trosk.

Obecność zmiany społecznej w obszarze wartości, którymi kierują się studenci, zarysowuje się w dwóch aspektach. Po pierwsze: chociaż katalog dążeń deklarowanych przez tę grupę społeczną od pewnego czasu jest dosyć stabilny, to jednak zmienił się rozkład akcentów, przemodelowaniu uległa kolejność najistotniejszych wartości. Po drugie: obecnie młodzi ludzie wyraźniej, niż to miało miejsce dawniej, wskazują na zmierzanie do osiągnięcia sukcesu zawodowego oraz do poczucia podmiotowości, wpływu, sprawstwa.

Wydaje się, że jest to ciekawa tematyka do dalszych, bardziej pogłębionych badań, wykraczających poza ramy tego tekstu.

Bibliografia

- Badanie spójności społecznej GUS, www.pap.pl/aktualnosci/news,435819,gus-najwazniejsze-dla-polakow-jest-zdrowie-i-rodzina.html, 24.11.2015, PAP.pl, dostęp: 20.09.2016.
- Bogunia-Borowska M., *Życie w dobrym społeczeństwie. Wartości jako fundament dobrego społeczeństwa*, [w:] *Fundamenty dobrego społeczeństwa. Wartości*, red. M. Bogunia-Borowska, Wydaw. Znak, Kraków 2015.

23 Hanna Świda-Ziemia zwraca uwagę na to, że młodzi ludzie, którzy nie nadają znaczenia strukturom wspólnotowym, ogromne znaczenie nadają bliskim związkom osobistym, zob. H. Świda-Ziemia, *Paradoksy postaw etycznych młodzieży licealnej i studenckiej*, [w:] *Wartości, postawy i więzi moralne w zmieniającym się społeczeństwie. Praca zbiorowa*, red. J. Mariański, L. Smyczek, Kraków 2008, s. 158–161.

- Cieciuch J., *Kształtowanie się systemu wartości. Od dzieciństwa do wczesnej dorosłości*, Wydaw. Liberi Libri, Stare Kościeliska 2013.
- Gajda J., *Wartości w życiu i edukacji człowieka*, Wydaw. Adam Marszałek, Toruń 2013.
- Kędzior J., *Wartości jako podstawa orientacji działania społecznego*, [w:] *Wartości społeczne w służbie publicznej*, red. L. Dziewięcka-Bokun, J. Kędzior, Wydaw. Adam Marszałek, Toruń 2009.
- Klimkowska K., Dudak A., *Studenci pedagogiki o swoich studiach*, Wydaw. Niepaństwowej Wyższej Szkoły Pedagogicznej, Białystok 2012.
- Kunowski S., *Wartości w procesie wychowania*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2003.
- Liotard J.F., *Kondycja ponowoczesna. Raport o stanie wiedzy*, tłum. M. Kowalska, J. Migasiński, Fundacja Aletheia, Warszawa 1997.
- Łobocki M., *Teoria wychowania w zarysie*, Oficyna Wydaw. Impuls, Kraków 2003.
- Mariański J., *Moralność w kontekście społecznym*, Zakład Wydaw. Nomos, Kraków 2014.
- Mariański J., *Socjologia moralności*, Wydaw. KUL, Lublin 2006.
- Matuszewicz C., *Psychologia wartości*, Państwowe Wydaw. Naukowe, Warszawa-Poznań 1975.
- Michałowska D.A., *Wartości w świecie edukacji na początku XXI wieku*, Wydaw. Naukowe Wydziału Nauk Społecznych UAM, Poznań 2013.
- Molesztak A., *Wartości preferowane przez studentów pedagogiki*, [w:] *Komunikacja społeczna a wartości w edukacji. Nowe znaczenia i sytuacje*, t. 1: *Humanistyczne (i inne) konteksty komunikowania „się” i „Ja” w obszarze wartości wewnątrz edukacji*, red. W.J. Maliszewski, Wydaw. Adam Marszałek, Toruń 2007.
- Płopa W., *Wartości a politycy. Perspektywa młodzieży akademickiej*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2009.
- Rokeach M., *The nature of human values*, Free Press, New York 1973.
- Sawczuk W., *Wartości preferowane przez studentów okresie transformacji ustrojowej*, Wydaw. Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn 2000.
- Szafraniec K., *Wprowadzenie*, [w:] *Młodzi 2011*, red. M. Boni, Kancelaria Prezesa Rady Ministrów, Warszawa 2011.
- Sztompka P., *Socjologia. Analiza społeczeństwa*, Znak, Kraków 2012.
- Sztompka P., *Socjologia zmian społecznych*, Znak, Kraków 2005.
- Szymański M.J., *Młodzież wobec wartości. Próba diagnozy*, Instytut Badań Edukacyjnych, Warszawa 2000.
- Świda-Ziemba H., *Paradoksy postaw etycznych młodzieży licealnej i studenckiej*, [w:] *Wartości, postawy i więzi moralne w zmieniającym się społeczeństwie. Praca zbiorowa*, red. J. Mariański, L. Smyczek, Wydaw. WAM, Polskie Towarzystwo Socjologiczne, Kraków 2008.
- Wartości w rodzinie. Ciągłość i zmiana*, red. W. Muszyński, Wydaw. Adam Marszałek, Toruń 2010.
- Wartości w teorii i praktyce edukacyjnej*, red. I. Adamek, Z. Szarota, E. Żmijewska, Wydaw. Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego, Kraków 2013.
- Wawrzak-Chodaczek M., *Wartości uniwersalne w komunikacji interpersonalnej*, [w:] *Wartości w komunikowaniu*, red. M. Wawrzak-Chodaczek, Wydaw. Adam Marszałek, Toruń 2009.

- Wilber K., *Krótką historia wszystkiego*, tłum. H. Smagacz, Wydaw. Czarna Owca, Warszawa 2007.
- Wnuk-Lipiński E., *Granice wolności. Pamiętnik polskiej transformacji*, Scholar, Collegium Civitas Press, Warszawa 2003.
- Wojciszke B., *Człowiek wśród ludzi. Zarys psychologii społecznej*, Scholar, Warszawa 2006.
- Zawada A., *Aspiracje życiowe młodzieży w środowisku kulturowo zróżnicowanym*, Impuls, Kraków–Katowice 2013.
- Zięty A., *Media studenckie w Polsce. Geneza, ewolucja, rzeczywistość*, Wydaw. Naukowe Katedra, Gdańsk 2015.

Principles that are respected by today's students (example of the University of Wrocław)

Abstract: The article presents values that are respected by selected students of the University of Wrocław. Presented analysis were based on the results of the survey, which was conducted among students of two faculties. Analysis of the resulting data includes: the most important and least important values in their lives, exploration sources of relevant values, life goals, attitude towards consumption.

Keywords: students, values